

Samen op weg naar een emissieloze kas

Plan van aanpak Afsprakenkader Emissieloze Kas

**Projectgroep emissieloze kas
25 januari 2017**

Inhoudsopgave

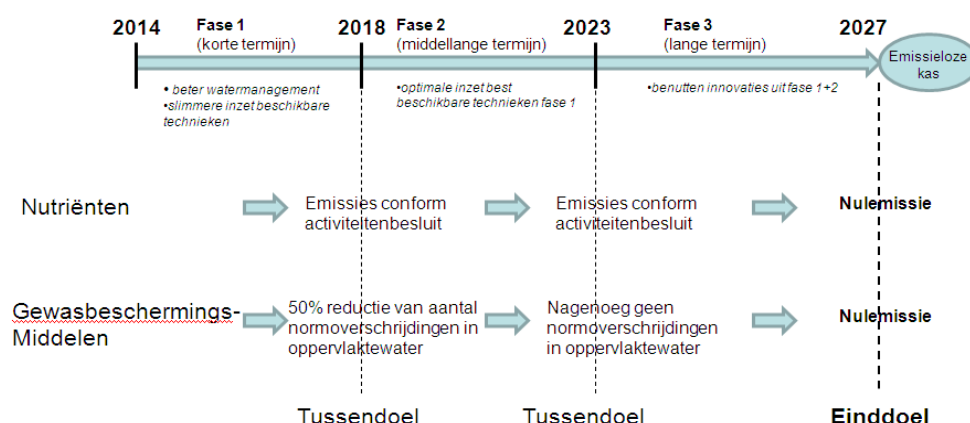
1.	Inleiding	3
2.	Probleemanalyse	5
	2.1 Beschrijving huidige situatie en inspanningen	5
	2.2 Beschrijving doelgroep	6
3.	Plan van aanpak op hoofdlijnen	8
	3.1 Beschrijving uitgangspunten van de partners	8
	3.2 Tweesporenaanpak	8
	3.3 Te verwachten effecten van de aanpak	10
4.	Onderzoek naar beïnvloedingsmogelijkheden	11
5.	Gebiedsgerichte aanpak	12
	5.1 Uitgangspunten	12
	5.2 Werkwijze	12
6.	Transparante waterkwaliteitsgegevens	14
7.	Nieuwe bedrijven	15
8.	Gewasbeschermingsmiddelen inleveren 'Bezem door de middenkast'	16
9.	Kosten en benodigde capaciteit	17
	9.1 Kosten onderzoek gedragsbeïnvloeding tuinders	17
	9.2 Kosten gebiedsgerichte aanpak	17
	9.3 Kostenraming transparante waterkwaliteitsgegevens	17
	9.4 Kostenraming nieuwe bedrijven	17
	9.5 Kostenraming gewasbeschermingsmiddelen inleveren	17
	9.6 Kostenraming bijhouden informatievoorziening en uitvoering activiteitenkalender	18
	9.7 Tabel kosten en capaciteit	18
10.	Voortgang bewaken en evaluatie	20
	10.1 Voortgang bewaken	20
11.	Risicoparagraaf	21
	11.1 Beschikbare capaciteit	21
	11.2 Beschikbare specifieke kennis van glastuinbouw- en emissies	21
	11.3 Beschikbaarheid op de arbeidsmarkt van deskundige medewerkers	21
	11.4 Externe ontwikkelingen die vragen om een andere prioritering	21
	11.5 Afsprakenkader Emissieloze Kas eindigt eind 2018	21
	Bijlage 1 Lopende trajecten en beschikbare informatie	22
	Bijlage 2 Activiteitenkalender	25
	Bijlage 3 Monitoren van de waterkwaliteit	26
	Bijlage 4 Voorlopige globale planning van de gebieden	27
	Bijlage 5 Werkwijze Delfland gebiedsgerichte aanpak	29
	Bijlage 6 Overzicht emissiegebieden exclusief Delflands boezemgebied (separaat bij de vergaderstukken gevoegd)	30

1. Inleiding

In het glastuinbouwgebied Westland/Oostland werken de glastuinbouwsector en de overheidspartijen samen aan verbetering van de waterkwaliteit. De samenwerking is vastgelegd in het Afsprakenkader waterkwaliteit en glastuinbouw: “Samen op weg naar de Emissieloze kas in 2027”¹.

De waterkwaliteit in Westland/Oostland voldoet op veel plaatsen (nog) niet aan de normen. Volgens de Europese KaderRichtlijn Water (KRW) moet het oppervlaktewater uiterlijk in 2027 een ‘goede toestand’ hebben bereikt. In het Platform Duurzame Glastuinbouw heeft de glastuinbouw met de waterschappen en de landelijke overheid daarom afgesproken toe te werken naar een (nagenoeg) nul-emissie voor nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in 2027.

Daarnaast geeft de Nota Gezonde Groei, Duurzame Oogst 2013-2023 tussendoelen aan. Het kabinet wil dat in 2018 het aantal normoverschrijdingen van gewasbeschermingsmiddelen met 50% is afgenomen (t.o.v. 2013). Uit deze nota volgt de zuiveringsplicht. Deze houdt in dat glastuinbouwbedrijven vanaf 2018 zelf hun te lozen afvalwater moeten zuiveren van gewasbeschermingsmiddelen. Als bedrijven zich verenigen in een cluster en samen een *businesscase* indienen, kunnen zij uitstel krijgen tot uiterlijk 2021. Dit gebeurt in een maatwerkvoorschrift.

In het bestuurlijk overleg van 10 oktober 2016 is afgesproken dat een plan van aanpak ‘Emissieloze kas’ wordt opgesteld door de betrokken partijen. In dit plan van aanpak wordt aangegeven hoe de samenwerkende partners de doelen in bovenstaande tabel willen bereiken in Westland/Oostland. Om ondoelmatige investeringen te voorkomen, is het belangrijk om ook bij alle tussendoelen het einddoel in de gaten te houden, namelijk een emissieloze kas in 2027.

Doelstelling en tussendoelen

De doelstelling van het Afsprakenkader Emissieloze kas is:

In 2027 een (nagenoeg) nul-emissie in 2027 voor nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen door het sluiten van de waterketen. De emissie geldt voor lozingen op oppervlaktewater (al dan niet via de rioleering) en in de bodem.

De betrokken gemeenten, waterschappen en glastuinbouwsector werken in dit afsprakenkader samen omdat zij, vanuit hun eigen verantwoordelijkheid en taken, een rol hebben bij het realiseren van een (nagenoeg) nulemissie in 2027. De samenwerking moet dienen als katalysator, door acties onderling af te stemmen en nieuwe initiatieven te agenderen.

¹ Het Afsprakenkader is geldig tot en met 31 december 2018.

In dit plan van aanpak concretiseren we de doelstelling naar:

In 2021 zijn alle glastuinbouwbedrijven in de verschillende polders actief betrokken bij het project 'Emissieloze kas'. De bedrijven zijn in deze periode geactiveerd en gecontroleerd en, waar nodig, gefaciliteerd om lozingen te voorkomen.

Samenwerkende partners

De tien samenwerkende partijen zijn:

<i>Sector</i>	<i>hoogheemraadschappen</i>	<i>gemeenten</i>
LTO-Noord Glaskracht: sectie Midden Zuid-Holland sectie Westland	Delfland Schieland en de Krimpener- waard	Lansingerland Midden-Delfland Pijnacker-Nootdorp Waddinxveen Westland Zuidplas

De 'stuurgroep Emissieloze kas' (verder stuurgroep) bestaat uit bestuurlijke vertegenwoordigers van deze partijen. De 'projectgroep Emissieloze kas' (verder projectgroep) uit de ambtelijke vertegenwoordigers van deze partijen. Via de gemeenten zijn ook de omgevingsdiensten betrokken: Omgevingsdienst Haaglanden, Omgevingsdienst Midden-Holland en Milieudienst Rijnmond (DCMR). Daarnaast is de provincie Zuid-Holland ambtelijk betrokken.

Belangen

Voor de verschillende partijen gelden verschillende belangen. Toch zijn een aantal belangen gelijk. Onderstaand schema geeft een overzicht van de belangen:

<i>Belang</i>	<i>Specifiek belang</i>
Aangename leefomgeving Waterkwaliteit is geschikt voor wonen, werken, recreëren en natuur.	- Voldoen aan normen waterkwaliteit - verbeteren flora en fauna, inclusief natte ecologische zones - Schoon water ook voor andere sectoren
Sterke en duurzame glastuinbouwsector	- Borgen economische activiteit glastuinbouw - Behoud noodzakelijke gewasbeschermingsmiddelen - positief imago van de glastuinbouw-sector
Level playing field	- Standaardiseren instrumentarium van regionale overheden en telers - Behoud goede concurrentiepositie - Aanpak overtreders
Lage maatschappelijke kosten	- Minimale inspanning maximaal resultaat: effectief, efficiënt - Optimaal gebruik riolering

Leeswijzer

In dit plan van aanpak 'Emissieloze kas' beschrijven we eerst de huidige situatie, reeds gedane en lopende inspanningen en de doelgroep (hoofdstuk 2). Vervolgens wordt het plan van aanpak op hoofdlijnen geschetst met het verwachte effect (hoofdstuk 3). Vanaf hoofdstuk 4 gaan we dieper in op de verschillende onderdelen van het plan. Een onderzoek naar gedragsbeïnvloeding en het speelveld van tuinders (hoofdstuk 4), de gebiedsgerichte aanpak (hoofdstuk 5), het transparant maken van de waterkwaliteitsgegevens (hoofdstuk 6), de acties gericht op nieuwe bedrijven (hoofdstuk 7) en de actie om gewasbeschermingsmiddelen te laten inleveren 'Bezem door de middelengkast' (hoofdstuk 8). Ten slotte staat in hoofdstuk 9 een raming van de kosten en benodigde capaciteit en in hoofdstuk 10 hoe we de voortgangsbewaking en de evaluatie gaan doen.

2. Probleemanalyse

De afgelopen jaren is al veel bereikt qua verbetering van de waterkwaliteit. Ondanks de inspanningen van de samenwerkende partners stagneert de verbetering van de waterkwaliteit. Metingen van de waterkwaliteit geven aan dat er meer nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater zitten dan volgens de norm toelaatbaar is.

In dit hoofdstuk gaan we in op wat in de afgelopen jaren is gedaan aan verbetering van de waterkwaliteit, de mogelijke oorzaken voor het stagneren van de verbetering van de waterkwaliteit en de kenmerken van de doelgroep.

2.1 Beschrijving huidige situatie en inspanningen

In de afgelopen jaren hebben de volgende inspanningen plaatsgevonden om de waterkwaliteit te verbeteren:

Bedrijven zijn aangesloten op riolering

Inmiddels is in het hele gebied riolering aangelegd en/of verbeterd en zijn nagenoeg alle glastuinbouwbedrijven hierop aangesloten. De capaciteit van de riolering is in de meeste gemeenten in de glastuinbouwgebieden bepaald op 0,5 m³ per ha per uur. Bij een overschot aan afvalwater moeten de bedrijven het water bufferen voordat ze lozen op de riolering, om te voorkomen dat de lozingscapaciteit van de riolering wordt overschreden. In o.a. het gebied Westland en Waddinxveen is een telemetriesysteem aanwezig om optimaal gebruik te kunnen maken van de capaciteit van de riolering. Overtollig schoon water (bijvoorbeeld regenwater) moet op de sloot worden geloosd, als het niet door de tuinder wordt gebruikt als gietwater. In theorie zouden in slechts uitzonderlijke gevallen nog emissies in het slootwater terecht kunnen komen, bijvoorbeeld bij calamiteiten en lekkages. Lekkages, bijvoorbeeld een lekke vloer, moeten worden opgespoord. Lekkages worden door tuinders echter niet altijd geconstateerd.

Bedrijven krijgen te maken met zuiveringsplicht

De tuinbouw valt onder het Activiteitenbesluit. Dit bepaalt dat tuinbouwbedrijven naar alle waarschijnlijkheid per 1 januari 2018 restwaterstromen verplicht moeten zuiveren. Dit maakt dat de bedrijven momenteel meer ontvankelijk zijn voor informatie over het sluiten van de waterkringloop en bewuster zijn dat zij moeten werken aan een nagenoeg emissieloze kas (zie bijlage 1).

Lopende (beleids)trajecten

'Emissieloze Kas'-partners van zijn betrokken bij diverse landelijke trajecten. In het Platform Duurzame Glastuinbouw hebben o.a. de Unie van Waterschappen (met als plaatsvervanger Delfland) en de gemeente Westland namens de VNG (met als plaatsvervanger gemeente Lansingerland) zitting. Ook LTO Glaskracht is vanzelfsprekend in dit platform vertegenwoordigd. Voor wat betreft het hoofdlijnenakkoord neemt de gemeente Westland deel namens de VNG, en LTO Glaskracht namens de sector. In de landelijke klankbordgroep glastuinbouw, waaraan waterschappen, gemeenten en omgevingsdiensten deelnemen, worden de beleidsontwikkelingen besproken. De klankbordgroep wordt voor gezeten door Westland, en Delfland en RVO voeren gezamenlijk het secretariaat. Op deze manier zijn de partners nauw betrokken bij de landelijke beleidsontwikkeling en oefenen zij hier invloed op uit.

Onderzoek- en innovatie

Binnen Glastuinbouw Waterproof heeft al veel onderzoek plaatsgevonden naar mogelijkheden om te komen tot het sluiten van de waterkringloop op bedrijfsniveau. Ondanks dat er nog knelpunten liggen om te komen tot een nagenoeg nulmissie, is er tevens in het onderzoek al veel bereikt en ontwikkeld.

Beschikbare informatie en communicatie

Er is informatiemateriaal beschikbaar (zie bijlage 1). Binnen en buiten dit afsprakenkader zijn er al diverse communicatie-uitingen geweest. Door de komst van de zuiveringsplicht wordt deze informatie actiever

benut door de doelgroep. Desondanks lijkt het er toch op dat de doelstelling voor 2027 niet gehaald gaat worden, omdat nog niet alle tuinders met de communicatie-uitingen worden bereikt.

Rapportages UO-IMT

Tuinders zijn verplicht om jaarlijks voor 1 mei hun milieuraportage in te leveren bij de UitvoeringsOrganisatie Integrale Milieu Taakstelling (UO-IMT). De UO verwerkt de rapportages en levert de gegevens aan het bevoegd gezag (gemeenten/omgevingsdiensten, hoogheemraadschappen) en aan relevante tuinbouwadviseurs e.d. De rapportages worden gebruikt om de lozing vanuit de glastuinbouw te bepalen en om te toetsen of het bedrijf aan de lozingsnormen voldoet. Het doel van de rapportages is dat de gegevens inzicht bieden in de milieubelasting en dat er bewustzijn wordt gecreëerd over de wateremissie. Sinds 2016 krijgen tuinders een individuele terugkoppeling waardoor zij inzicht krijgen in de emissies van hun bedrijf in vergelijking tot de totale gewasgroep.

Controle en handhaving

Tot nu toe bestaat de aanpak van de waterkwaliteit voor een belangrijk deel uit controles door de hoogheemraadschappen en omgevingsdiensten. Ook controleert de Nederlandse Voedsel- en Waren Autoriteit (verder NVWA) op het bezit en gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Het hoogheemraadschap van Delfland werkt sinds 2013 volgens de methode 'Gebiedsgerichte Monitoring en Handhaving' (naast regulier toezicht). Hierbij is gebiedsgericht de monitoring van de waterkwaliteit geïntensiveerd door extra meetpunten toe te voegen en door 24 uur per dag, zeven dagen per week te meten. Daarnaast worden de activiteiten en resultaten actief gedeeld met betrokken tuinders. Bij meldingen wordt direct actie ondernomen en, indien nodig, handhavend opgetreden. Gebiedsgerichte monitoring heeft goede resultaten opgeleverd, en vormt daarom in aangepaste vorm de basis van de nieuwe aanpak. De huidige ervaringen en inzichten van alle partners zijn input voor dit plan van aanpak.

2.2 Beschrijving doelgroep

De projectgroep heeft in de zomer van 2016 gesproken met een onderzoeker van WUR/LEI, een adviseur van Delphy (Expertise for Food & Flowers) en handhavers om een beeld te krijgen van de drijfveren van de tuinders. In onderstaand schema staat een indeling in drie groepen ondernemers, zoals door WUR/LEI opgesteld.

Kenmerken en motieven van een selectie van deelnemers van HNT-cursussen in 2014

Kenmerk	Marktgerichte ondernemers	Gewasgerichte ondernemers	Kostengerichte ondernemers
Oppervlakte glas (ha)	5-15	4-8	2-6
Nieuwbouw (periode)	2010-2014	2000-2009	1995-2004
Urgentie/streven	topproduct	gezonde teelt	goede productie
Ontwikkelagenda	plantenfysiologie	klimaatsturing	HNT-apparatuur
Controleagenda	plantweerbaarheid	bedrijfshygiëne	ziektebestrijding
Rol teeltadviseur	denkt mee	draait bij	houdt af
HNT-toepassing	stapsgewijs	rigoreus/voorzichtig	terughoudend
Gewenste steun	teeltregistratie	inzichten delen	subsidie/cursus

Bron: WUR/LEI

De tabel toont aan dat de groep tuinders geen homogeen geheel is. Daarnaast kwam uit de gesprekken naar voren dat veel tuinders vooral worden gedreven door wet- en regelgeving als het gaat om waterkwaliteit. Tuinders zijn gefocust op een goed en gezond product. Bij duurzaamheid gaat veel aandacht uit naar energie; er is minder aandacht voor waterkwaliteit.

2.2 Oorzaken stagnatie

Uit het voorgaande blijkt dat de belangrijkste oorzaken voor het stagneren van de waterkwaliteit zijn:

- een gebrek aan aandacht en kennis;
- beschikbaarheid van technologie.

Hierdoor worden emissies niet altijd voorkomen/opgelost. Daarnaast bereikt informatie(materiaal) tuinders niet altijd en waren zij tot voor kort niet altijd ontvankelijk voor informatie over sluiten van de waterstromen en het feit dat zij moeten werken aan het komen tot een nagenoege emissieloze kas. Er is daarom behoefte aan bewustwording bij tuinders en initiatieven om te komen tot de ontwikkeling van technologie om emissies te voorkomen.

3. Plan van aanpak op hoofdlijnen

3.1 Beschrijving uitgangspunten van de partners

Zoals aangegeven in het afsprakenkader, werken de betrokken gemeenten, waterschappen en glastuinbouwsector samen omdat zij vanuit hun eigen verantwoordelijkheid en taken een rol hebben bij het realiseren van een (nagenoeg) nulmissie in 2027. De uitgangspunten van dit plan van aanpak zijn aan het begin van dit proces geïnventariseerd, en zijn de volgende:

<i>Onderdeel</i>	<i>Uitgangspunt</i>
Scope	Gebiedsgerichte aanpak (per polder of deel van polder) Kennis en waterbewust gedrag stimuleren bij de tuinders Inzicht in problematiek waterkwaliteit en behoud gewasbeschermingsmiddelen Wisselwerking tussen voorlichting en handhaving
Fasering/ Planning	In 2021 alle glastuinbouwbedrijven gecontroleerd Waterkwaliteitsproblemen zijn leidend voor de prioritering Realisme plan van aanpak in relatie tot de doelen
Geld en capaciteit	Bestuurlijke wens: activiteiten uitvoeren met de huidige formatie en middelen Bij versnelling behoefte aan extra formatie Het is logisch dat Delfland meer investeert gezien het aandeel glastuinbouw Onnodige (korte termijn) investeringen bij ondernemers worden vermeden
Organisatie/ rollen	Partijen vullen hun rol in op basis van verantwoordelijkheid
Samenwerking	Ruimte voor lokale of regionale verschillen Beter begrijpen (drijfveren) glastuinbouw Eenduidige besluitvorming en consensus Integrale aanpak met alle partners Ondernemers zijn actief
Aandachtspunten	SMART afspraken Wees transparant over stand van zaken waterkwaliteit

Om de doelstelling in 2027 te bereiken is het nodig dat bewustwording plaatsvindt bij tuinders. Met de bewustwording kunnen langetermijninvesteringen beter worden afgestemd op het doel (nulmissie) én wordt de wereldwijde koploperspositie behouden. De samenwerking binnen het Afsprakenkader beoogt bovendien de glastuinbouw gelijke kansen/mogelijkheden (level-playing-field) te bieden daar waar het gaat om de uitvoering van de wetgeving en oplossingen die nodig zijn voor het reduceren van emissies tot (nagenoeg) nul. Wel is er, in overleg, ruimte voor lokale verschillen vanwege specifieke lokale omstandigheden.

Om de doelstelling uit het Afsprakenkader in 2027 (en mogelijk al in 2021) te bereiken, én om voor de glastuinbouwsector de wereldwijde koploperspositie te behouden, is het nodig dat tuinders zich ervan bewust zijn dat hun gedrag randvoorwaardelijk is voor de verbetering van de chemische waterkwaliteit en lange termijn investeringen hierop afgestemd zijn.

3.2 Tweesporenaanpak

Om de doelstelling te bereiken wordt ingezet op twee sporen:

1. Bewustwording, gedragsverandering en faciliteren;
2. Controle en (waar nodig) handhaving.

Ad 1. Bewustwording, gedragsverandering en faciliteren

Om goed zicht te krijgen op de drijfveren van tuinders en factoren die van invloed zijn op het beïnvloeden van het gedrag van de tuinders is onderzoek nodig (zie hoofdstuk 4).

Actie

De gedragsverandering wordt ondersteund door voorlichting en informatiemateriaal per werkgebied, waar nodig aangepast naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek. Bestaand informatiemateriaal wordt nagelopen en waar nodig geactualiseerd (zie bijlage 1).

Voorlichting (per werkgebied) maakt een belangrijk onderdeel uit van de gebiedsgerichte aanpak (zie hoofdstuk 5). Voor bewustwording is ook monitoring van de waterkwaliteit en het transparant maken van monitoringsgegevens van belang (zie hoofdstuk 6). Door de doelstelling transparant te maken, wordt de opgave en daarmee de verantwoordelijkheid van de tuinder duidelijker. Daarnaast zal er specifiek aandacht zijn voor nieuwe bedrijven, of bedrijven die een nieuwe eigenaar krijgen (zie hoofdstuk 7). Dit zijn namelijk de momenten waarop een tuinder bezig is met nieuwe/het vernieuwen van bedrijfsprocessen.

Het faciliteren gebeurt in de actie 'Bezem door de middelenkast' (zie hoofdstuk 8), die erop is gericht om tuinders te helpen bij het opschonen van hun voorraad gewasbeschermingsmiddelen.

Actie

Bij bijeenkomsten in het kader van de gebiedsgerichte aanpak en bij de bedrijfsbezoeken wordt tuinders gevraagd op welke manier de deelnemers aan het Afsprakenkader de glastuinbouwbedrijven nog verder kunnen faciliteren.

Ad 2. Controle en waar nodig handhaving

Naast algemene voorlichting worden ook alle bedrijven apart bezocht en gaan (handhavers van de) partijen in gesprek met tuinders over situaties die verbeterd kunnen worden. Het doel is om tuinders zoveel mogelijk te motiveren om ondeugdelijke situaties in orde te maken en dit ook in de toekomst zo te houden.

Actie

Waar situaties worden aangetroffen die niet kunnen, wordt handhavend opgetreden.

3.3 Te verwachten effecten van de aanpak

Door de acties uit dit plan van aanpak uit te voeren, wil het Afsprakenkader bereiken dat:

- Tuinders zich bewust zijn van het effect van hun bedrijfsactiviteiten op de waterkwaliteit;
- Tuinders hun waterkringloop zo veel mogelijk hebben gesloten en ongewenste lozingen zijn beëindigd;
- De waterkwaliteit in glastuingebieden significant is verbeterd en extreme waardes minder voor komen, waardoor een bijdrage wordt geleverd aan het voldoen aan de KaderRichtlijnWater (KRW).

De meest duurzame situatie is dat tuinders intrinsiek gemotiveerd zijn om hun watersysteem (zoveel mogelijk) te sluiten en op orde te hebben, bijvoorbeeld om het duurzame imago van de glastuinbouw te versterken en te voorkomen dat bepaalde gewasbeschermingsmiddelen de toelating verliezen en niet meer mogen worden gebruikt.

4. Onderzoek naar beïnvloedingsmogelijkheden

Bij de beschrijving van de doelgroep (paragraaf 2.2) bleek dat tuinders vooral gefocust zijn op een goed en gezond product en minder op de waterkwaliteit. De aanleg en verbetering van riolering in de afgelopen jaren heeft bovendien geleid tot het beeld dat riolering de oplossing biedt. Dit is slechts gedeeltelijk het geval. Bedrijven hebben nog steeds te maken met lozingen via andere routes dan de riolering, veroorzaakt door:

- onvoldoende inzicht in de waterstromen op het bedrijf. Bijvoorbeeld bij bedrijfsovername gaat kennis over het watersysteem verloren. Hierdoor is men niet altijd bewust van de lozing;
- het sluiten van de waterkringloop heeft onvoldoende prioriteit bij bedrijven, waardoor lozingen optreden. Hier treedt momenteel een positieve verandering in op, met name door de zuiveringsplicht;
- (op sommige punten) onvoldoende kennis over emissiestromen;
- te veel afvalwater en/of onvoldoende buffercapaciteit om op de riolering te kunnen lozen bij pieken;
- calamiteiten en onbedoelde lekkages.

Vanwege de heterogeniteit van de groep tuinders (zie ook paragraaf 2.2.) is het belangrijk om meer zicht te krijgen op de drijfveren van tuinders en op de mogelijkheden om het waterbewustzijn en het waterbewust gedrag van de tuinders effectief te beïnvloeden. Delfland heeft al eerder het initiatief genomen om een onderzoek te laten doen naar mogelijkheden die bevorderen dat tuinders lozingen of lekkages van proces- en/of afvalwater naar de sloot stoppen.

Actie

Voorgesteld wordt om in 2017 gezamenlijk onderzoek te doen en de resultaten beschikbaar te stellen aan het Afsprakenkader om te gebruiken om de effectiviteit van de projectaanpak verder te vergroten. Dit onderzoek moet gericht zijn op:

- motieven en drijfveren van de tuinders achter het huidige gedrag en het realiseren van het gewenste gedrag (waterbewust ondernemen en stoppen met lozen op de sloot en in de bodem);
- een analyse van het speelveld waardoor de tuinders (kunnen) worden beïnvloed;
- advies over de voorgestelde aanpak en stappen specifiek gericht op (sub)doelgroepen binnen de groep tuinders (koplopers, peloton en achterblijvers), en -wanneer relevant- ook gespecificeerd naar type teelt (bloemen, groente) en het 'krachtenveld' rondom tuinders (overheden, belangenorganisaties, leveranciers, afnemers, veiling, consumenten en anderen);
- een analyse van de stakeholders om voorlichting aan tuinders zo effectief mogelijk te maken. Buiten het Afsprakenkader zijn andere partijen te onderkennen die kunnen helpen om de doelstelling te bereiken. Het is interessant om samen met die partijen die ook, of zelfs meer, invloed hebben op tuinders dan de partners binnen het Afsprakenkader, te werken aan de gewenste gedragsverandering bij tuinders. Daarbij denken wij aan partijen met dezelfde belangen: bijvoorbeeld banken, de retailsector, milieuorganisaties, teeltadviseurs, coalitie HOT (herstructurering glastuinbouw), Nefyto (belangenvereniging voor bestrijdingsmiddelen producenten), tuinbouwtoeleveranciers en laboratoria voor de glastuinbouw. Maar ook kunnen we denken aan het ministerie van IenM, de Adviescommissie water, de minister en de leden van de Tweede Kamer. Zij hebben allemaal in de eerste helft van 2016 aangegeven dat het niet goed gaat met de waterkwaliteit en dat actie nodig is.

5. Gebiedsgerichte aanpak

Deze aanpak bevindt zich op het snijvlak van bedrijven technisch in orde maken en het realiseren van gedragsverandering en waterbewustzijn. Hierbij is het van belang dat tuinders zich verantwoordelijk voelen voor het verbeteren van de waterkwaliteit. Communicatie is hierin essentieel, evenals het gezamenlijk werken aan oplossingen.

5.1 Uitgangspunten

- schaal van aanpak: gebieden, polder of delen van polders;
- de meeste vervuilde polders worden het eerst aangepakt;
- het streven is om in alle polders in 2021 te hebben bezocht. In bijlage 4 is een globale planning opgenomen²;
- emissies naar oppervlaktewater, riolering en bodem worden beëindigd;
- er wordt uitgegaan van een integrale benadering, ingestoken vanuit de samenwerking;
- de gebiedsgerichte aanpak is ingeschat op twee jaar per gebied: één jaar met intensieve monitoring en bedrijfsbezoeken en vervolgens een consolidatiefase met nog steeds intensieve monitoring, zij het wat minder intensief dan in het eerste jaar. Daarna volgt weer regulier toezicht. Afhankelijk van de plaatselijke situatie kan de tijd die wordt besteed aan een gebied korter of langer zijn;
- in het hele traject wordt de verantwoording in toenemende mate bij de tuinder gelegd.

5.2 Werkwijze

1. Voorbereidingsfase
In deze fase wordt het oppervlaktewatermeetnet in een polder geïntensiveerd en de waterhuishouding en het bedrijvenbestand in beeld gebracht en administratief voorbereid.
2. Monitoring
Naast de reguliere/vaste meetpunten voor waterkwaliteit wordt tijdens de projectfase in iedere polder een verfijnd meetnet opgesteld en meer gemeten. De inrichting van dit systeem is mede afhankelijk van de informatiebehoefte die er is bij tuinders. Hierbij worden strategische plaatsen voor monitoring bepaald en kunnen mobiele meters worden ingezet die zijn voorzien van alarmering op de stoffen zuurstof, geleidbaarheid en temperatuur. Op basis van deze meetgegevens kan, gedurende het project, onderzoek worden gedaan naar de oorzaak van de verhoging.
3. Aankondiging
Zodra een polder onderzocht gaat worden, informeert het waterschap alle tuinders in die polder en worden de tuinders uitgenodigd voor de eerste bijeenkomst.
4. Eerste bijeenkomst
Tijdens deze bijeenkomst wordt een toelichting gegeven op:
 - de waterkwaliteit van de polder;
 - het gebiedsgerichte project zelf;
 - hoe een tuinder de waterhuishouding van het bedrijf in beeld kan brengen ;
 - informatie, tips en trucs om lozingen te voorkomen.

Tevens wordt tuinders gevraagd wat zij nodig hebben van de overheid om stappen te kunnen zetten bij het verbeteren van de waterkwaliteit. Andere wensen van tuinders ten aanzien van overheden vallen buiten het kader van dit actieplan. Dit alles om het waterbewustzijn te vergroten. Tuinders wordt de wateropgave inzichtelijk gemaakt en verantwoordelijk gemaakt voor het behalen van de doelen.
5. Bedrijfsbezoeken
Een toezichthouder houdt een inventariserend bezoek bij ieder glastuinbouwbedrijf. Hierbij wordt volgens het 'van buiten naar binnen'-principe gewerkt; alle mogelijke lozingspunten naar het oppervlaktewater worden geïnventariseerd en vervolgens met de tuinder besproken in het kader van regelgeving en noodzakelijkheid. Ook wordt de gehele interne waterhuishouding van elk bedrijf gecontroleerd. Het bezoek heeft ten doel om waterstromen in de bedrijven door te

² De planning is afhankelijk van de bereikte resultaten en de beschikbare capaciteit en zal regelmatig geactualiseerd worden.

nemen en in kaart te brengen om daarmee ongewenste lozingen te voorkomen en verbeterpunten te kunnen benoemen. De insteek van dit bezoek is op basis van vertrouwen, gezamenlijk te onderzoeken hoe de tuinder kan komen tot een nagenoeg emissieloze kas. Wanneer overtredingen worden geconstateerd wordt hier gepast mee omgegaan.

6. Tussentijdse bijeenkomst

Ongeveer een half jaar na aanvang wordt een tussentijdse bijeenkomst georganiseerd, waarbij:

- de overheden aangeven op welke manieren zij ondersteuning zullen bieden aan tuinders (dit sluit natuurlijk aan bij de behoeften die gepeild zijn tijdens de eerste bijeenkomst);
- een terugkoppeling wordt gegeven van de stand van zaken
- tips en trucs worden gedeeld;
- telers onderling ervaringen kunnen uitwisselen;
- knelpunten voor de verdere verbetering van de waterkwaliteit worden geïnventariseerd;
- waar mogelijk/nodig afspraken worden gemaakt met betrekking tot de benoemde oplossingsrichting en/of genoemde knelpunten.

7. Afsluitende bijeenkomst

Aan het einde van de onderzoeksfase wordt een derde ondernemersavond belegd. De doelen van deze avond zijn:

- delen van de resultaten van het project;
- inventariseren van wat bleek er mogelijk en waar liepen bedrijven tegenaan. Benoemen openstaande kennisvragen;
- Aankondigen/afspraken maken over tweede jaar project.

8. Consolidatiefase

In de tweede fase vindt minder intensieve monitoring plaats dan in het eerste jaar, maar wel intensiever dan gebruikelijk. De glastuinbouwbedrijven worden op de hoogte gehouden door middel van nieuwsbrieven en/of informatie op de website. Voordeel van deze fase is dat de ingezette koers beter beklijft. Deze fase kost wel inspanning, waardoor niet alle capaciteit beschikbaar is voor het oppakken van gebiedsgericht werken in nieuwe polders. De intensiteit van de tweede fase hangt dus sterk samen met de beschikbare menskracht.

Delfland werkt sinds 2013 met de gebiedsgerichte aanpak. De gehanteerde werkwijze treft u aan onder bijlage 5.

Werkgebieden en monitoring

In de gebiedsgerichte aanpak worden de glastuinbouwgebieden binnen HHSK en HHD opgedeeld in logisch gekozen werkgebieden: bijvoorbeeld polders of delen daarvan (zie kaart in bijlage 4). Stroomrichtingen in het oppervlaktewater zijn leidend voor de gebiedsindeling. In elk gebied dat wordt opgepakt, wordt de monitoring van de waterkwaliteit geïntensiveerd. Hoe de waterkwaliteit wordt gemonitord staat beschreven in bijlage 3. Omdat de metingen direct gelinkt kunnen worden aan de gebieden en zelfs bedrijven, zijn ze relevant voor de tuinders in het gebied. Ze vormen daarmee een geschikt aanknopingspunt voor het gesprek over gewasbeschermingsmiddelen.

De initiële metingen van de waterkwaliteit worden gebruikt om tuinders bewust te maken van emissies vanuit hun kassen op het oppervlaktewater. In het vervolgtraject worden de metingen gebruikt om waar mogelijk het resultaat van de aanpak te kunnen weergeven (ook naar tuinders toe). Afhankelijk van de behoeften van de partijen kunnen de metingen ook in de consolidatiefase worden gebruikt.

Integrale benadering

Bij bedrijfsbezoeken/controles wordt intensief samengewerkt met andere (omgevings)diensten. Deze gezamenlijke bedrijfsbezoeken zijn van grote meerwaarde omdat de bevoegdheden van omgevingsdiensten in veel gevallen in het verlengde liggen van de waterkwaliteitstaken van het waterschap. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het in beeld brengen van bodemlozingen, waarbij water uiteindelijk via het grondwater alsnog in het oppervlaktewater terecht komt. Ook wordt intensief samengewerkt met de rioleringsafdeling van gemeenten en de NVWA in verband met gebruik van (verboden) gewasbeschermingsmiddelen. Een andere belangrijke partner voor dit project is LTO-Glaskracht, die leden actief benadert. Tijdens het gehele traject wordt gebruik gemaakt van de beschikbare informatie en rekening gehouden met de lopende trajecten zoals deze zijn verwoord in bijlage 1.

6. Transparante waterkwaliteitsgegevens

Op basis van monitoringsgegevens kan worden vastgesteld hoe goed de waterkringloop van glastuinbouw-bedrijven is gesloten en/of hoe schoon de resterende lozingen zijn in een gebied. Doordat de kringlopen op dit moment soms niet gesloten zijn, komen afvalwaterstromen met daarin nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater. Op het moment dat de kringlopen van de bedrijven nage-noeg 100% gesloten zijn, zal de belasting van het watersysteem afnemen.

De waterschappen beschikken over een groot aantal waterkwaliteitsmetingen. Om meerdere redenen is het belangrijk om de monitoringsgegevens ter beschikking te stellen voor de verschillende gebruikers:

- tuinders krijgen inzicht in de waterkwaliteit;
- tuinders krijgen inzicht in de opgave/in eigen verantwoordelijkheid;
- voor tuinders moet het duidelijk zijn in hoeverre de maatregelen die op de bedrijven worden geno-men effectief zijn;
- tuinders kunnen met elkaar in gesprek over het realiseren van de doelen;
- omwonenden krijgen inzicht in de waterkwaliteit;
- omwonenden kunnen met de tuinders in gesprek over waterkwaliteit.

De waterschappen hebben n.a.v. bovenstaande vastgesteld dat in ieder geval monitoringsgegevens via de eigen website worden ontsloten. Delfland heeft hier een begin mee gemaakt door de Waterkwaliteits-kaart te publiceren op haar website. Deze kaart wordt doorontwikkeld en uitgebrewd. Daarnaast wil Delfland een *app* ontwikkelen om monitoringsgegevens openbaar te maken. Bij Schieland en de Krimpe-nerwaard is een onderzoek gestart naar het publiceren van data over het watersysteem voor het gehele werkgebied. Vanzelfsprekend maken ook de waterkwaliteitsgegevens hier deel van uit. In de loop van 2017 wordt duidelijk op welke manier hier exact invulling aan wordt gegeven. Deze gegevens kunnen bijdragen aan bewustwording, het onderling aanspreken op gemeten resultaten en uiteindelijk meer naleefgedrag.

Acties

- Delfland en HHSK ontsluiten de monitoringsgegevens;
- Delfland en HHSK ontwerpen een gezamenlijk format voor het ontsluiten van de gegevens;
- Delfland en HHSK sluiten daarbij aan bij de behoefte van tuinders en gaan daarover in overleg. Tuin-ders hebben het meeste baat bij zo actueel mogelijke gegevens;
- Tijdens de bijeenkomsten worden deze data gebruikt om tuinders een beeld te geven van de water-kwaliteit rondom hun kassen;
- De waterkwaliteitsopgave per polder wordt duidelijk; de tuinder weet waar hij aan moet werken en wat het eindresultaat moet zijn.

7. Nieuwe bedrijven

Een goed moment om tuinders te laten nadenken over de waterstromen in hun bedrijf is als zij kiezen voor herstructurering of ver- of nieuwbouw. In een groot deel van de gevallen komen tuinders bij de gemeente om informatie te verkrijgen over bijvoorbeeld het bestemmingsplan. Hier ligt een aanknopingspunt om de tuinder bewust te maken van de waterstromen binnen het bedrijf en emissies naar de omgeving.

Bedrijvencontactcentrum

Tuinders die deelnemen aan een reconstructie, een nieuwe locatie ontwikkelen of hun bedrijf opnieuw neerzetten, komen vaak voor overleg naar de gemeente. Zij komen binnen bij het bedrijvencontactcentrum of bij het team Stedenbouw/Bestemmingsplannen van de gemeente. Ongeveer 70% van de tuinders die plannen heeft voor ver- of nieuwbouw komt voor overleg bij de gemeente. Ongeveer 30% van de ondernemers 'verrast' de gemeente met een aanvraag zonder dit vooraf aan te geven. Tijdens deze contactmomenten (via telefoon of gesprek aan tafel) kunnen tuinders worden geïnformeerd over waterstromen in de kas en slimme manieren om de waterstromen inzichtelijk te houden en te beheersen.

Actie

- actualiseren bestaande blauwdruk;
- de Bedrijvencontactcentra van de betrokken gemeenten van informatie voorzien (digitaal en op papier) die zij aan ondernemers kunnen meegeven;
- mondelinge toelichting aan de collega's van het bedrijvencontactcentrum zodat zij de kennis hebben om het materiaal/de informatie toe te lichten;
- tips en trics voor het binnenhouden van water meegeven / opsturen / toelichten tijdens (telefoon)gesprek met ondernemers;
- adviseurs van ondernemers van informatie voorzien, zodat zij dit mee kunnen nemen in overleg met ondernemers over ver- en nieuwbouw (bijv. AAB, Vijverberg Advies, DLV etc.);
- tuinders informeren de waterschappen over hun plannen, zodat waterschappen vroegtijdig contact met het bedrijf kunnen leggen.

8. Gewasbeschermingsmiddelen inleveren ‘Bezem door de middelenkast’

Zorgvuldig omgaan met gewasbeschermingsmiddelen hoort bij goed en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Agrarische ondernemers zijn zelf verantwoordelijk voor de voorraad gewasbeschermingsmiddelen en de afvoer daarvan. De regelgeving betreffende gewasbeschermingsmiddelen is echter voortdurend in ontwikkeling. Door het snel veranderende middelenbeleid weten kwekers vaak niet meer of ze een gewasbeschermingsmiddel wel of niet mogen toepassen of in de kast mogen hebben. In de praktijk leidt dit er toe dat in veel gewasbeschermingsmiddelenkasten overbodige of verboden middelen voorkomen. Ook komt het voor dat inmiddels dat bedrijven die gestopt zijn nog steeds beschikken over gewasbeschermingsmiddelen.

Met een gerichte actie ‘Bezem door de middelenkast’ kunnen tuinders, maar ook voormalige tuinders hun gewasbeschermingsmiddelenkast laten controleren op verouderde en niet meer toegelaten middelen. Deze middelen kunnen zij dankzij dit initiatief gratis afvoeren, zonder risico voor het milieu. Dit is een belangrijke stap om te voorkomen dat deze middelen in het oppervlaktewater komen, en de doelstelling van dit plan van aanpak wordt behaald. Dit soort acties is al op diverse plaatsen in het land met een positief resultaat gehouden (Rijnland/regio Boskoop 2012, provincie Drenthe 2016, provincie Zeeland 2016).

De werkwijze is dat een adviseur van een toeleverancier voor meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen langskomt bij de ondernemer, waarbij men samen de middelenkast doorneemt. Vervolgens voert deze adviseur een zogenoemde digitale middelencheck uit. Per middel wordt bekeken of het (nog) toegestaan is. Als het middel niet meer is toegestaan, moet het restant door de tuinder als gevaarlijk afval worden afgevoerd naar een erkende verwerker. De afvoer van middelen en verpakkingen verloopt via afvalinzamelpunten van de gemeenten.

De inname van de restmiddelen zal plaatsvinden binnen de STORL-regeling (Stichting Opruiming Restanten Landbouwbestrijdingsmiddelen). STORL vergoedt aan gemeenten en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden €1,93 per kg ingeleverde verpakking. De financiële middelen van STORL zijn afkomstig van de toelatingshouders. Voor tuinders zijn geen kosten aan verbonden aan het inleveren van middelen. Eventuele aanvullende kosten die gemoeid zijn bij de afvoer van stoffen komen voor rekening van de gemeenten.

Communicatie is belangrijk om de actie tot een succes te maken. De volgende punten worden daarom meegenomen in activiteitenkalender:

Activiteit	Middel
Informereren telers	
Directe mailing aan telers	Brief (incl. antwoordkaart)
Informatie op websites bezempartijen	Bericht voor op websites
Oproep in huis-aan-huisbladen (bijv. gemeentepagina's)	Nieuwsbericht
Bericht 1e inlevermoment	Artikel
Afsluitend persbericht resultaat bezemactie	Persbericht
Telers overtuigen om mee te doen	
Opschonen kast tijdens reguliere bezoeken	Bezoek
Artikel in agrarische pers over voortgang	Artikel

9. Kosten en benodigde capaciteit

In dit hoofdstuk wordt een raming gegeven van de kosten en mankracht per onderdeel van het plan van aanpak. Er wordt maximaal gebruik gemaakt van de beschikbare middelen van de partners in het Afsprakenkader om de externe kosten te beperken.

9.1 Kosten onderzoek gedragsbeïnvloeding tuinders

De benodigde capaciteit bestaat uit opdrachtverlening (door Delfland), begeleiding van de opdracht (door projectgroep), bespreken resultaten van het onderzoek (door Delfland en projectgroep) en vervolgacties (door projectgroep en mogelijk ook anderen). De kosten schat Delfland op € 35.000 - € 50.000.

9.2 Kosten gebiedsgerichte aanpak

Hieronder volgt een schatting van de door de diverse partijen verwachte bestede uren aan de gebiedsgerichte. De kentallen zijn gebaseerd op de ervaringen die Delfland heeft opgedaan bij de intensieve aanpak die de afgelopen jaren is gehanteerd:

- LTO Glaskracht: 2,5 uur per bedrijf
- Waterschap: 50 uur per bedrijf (incl. aanvullende monitoring waterkwaliteit)
- Gemeente riolering: 1,5 uur per bedrijf
- Omgevingsdienst: 4 uur per bedrijf

Hierbij moet worden opgemerkt dat niet elke organisatie een bijdrage moet leveren bij ieder bedrijf (bijv. de uren voor de gemeente zijn alleen nodig indien er, op verzoek van het waterschap, een systeemanalyse moet worden uitgevoerd). De genoemde inspanning is een gemiddelde over alle bedrijven. De voorlopig globale planning van de aanpak van de verschillende deelgebieden en de geraamde urenbesteding voor het gebied van HHSK is weergegeven in bijlage 4. Handhavingdossiers zijn hierin niet meegenomen. Ook is de consolidatie nog niet (geheel) opgenomen. Als in het bepaalde gebied alle bedrijfsbezoeken zijn gedaan en de afsluitende bijeenkomst heeft plaatsgevonden, is het zinvol om het gebied nog een periode (bij Delfland wordt uitgegaan van 2 jaar) te monitoren en waar nodig opnieuw bedrijven te bezoeken en te controleren. Er moet nog worden bepaald met welke intensiteit (capaciteit) dit wordt gedaan. Bij een intensieve aanpak moet gedacht worden aan eenzelfde aantal uren als voor de uitvoeringsfase. Bij HHD wordt in 2017 een nazorgplan opgesteld.

Haalbaarheid

Dit plan van aanpak kent een hoge ambitie en vergt met name van de waterschappen een grote inzet. De capaciteit is op dit moment nog niet geborgd. Per organisatie dient de noodzakelijke inzet nog te worden gepland (zie risicoparagraaf).

9.3 Kostenraming transparante waterkwaliteitsgegevens

Het transparant maken van de waterkwaliteitsgegevens is onderdeel van het waterbeheerplan van HHSK en de lopende begroting van HHD. Een van de doelstellingen uit het waterplan van HHSK is dat gegevens gemakkelijk kunnen worden gebruikt door derden. Binnen het waterbeheerplan is hier reeds tijd en geld voor gereserveerd. De werkzaamheden die hieronder vallen worden hier daarom niet apart begroot.

9.4 Kostenraming nieuwe bedrijven

In veel gevallen zit een ondernemer al bij de gemeente aan tafel. Een dergelijk gesprek duurt ongeveer een uur. Voor het bespreken van de watergerelateerde onderwerpen en emissies kan ongeveer 10 minuten worden gerekend. Ook in een telefoongesprek kunnen deze zaken worden besproken. Daarna kan er wellicht nog informatie (digitaal) worden doorgestuurd. Ook hiervoor kan ongeveer 10 minuten worden gerekend.

9.5 Kostenraming gewasbeschermingsmiddelen inleveren

De actie 'bezem door de middenkast' is gepland voor 2018. Het Centrum voor Landbouw en Milieu, dat deze actie regelmatig uitvoert, heeft een kostenindicatie gegeven voor de coördinatie van deze actie. De kosten zijn voorlopig geschat op €30.000,- (voor een definitieve kostenraming is een gezamenlijke bespreking van de actie nodig). Daarnaast leveren de gemeenten een contactpersoon, een communicatie-

adviseur en inzet van de handhavers (HH of omgevingsdienst), verwachte kosten PM. Ten slotte moet men rekening houden voor de kosten van de afvoer van chemisch afval. Hiervan moeten de kosten nog bepaald worden.

9.6 Kostenraming bijhouden informatievoorziening en uitvoering activiteitenkalender

De uren voor het bijhouden van de informatievoorziening worden geraamd op 200 uur, verdeeld over de deelnemende partners. Voor de uitvoering van de activiteitenkalender is ook inzet van de projectgroep nodig. Er wordt uitgegaan van zes bijeenkomsten per jaar á 4 uur (inclusief voorbereiding). Dit levert een tijdsbesteding van 24 uur per jaar per partij op, in totaal circa 250 uur per jaar.

9.7 Tabel kosten en capaciteit

In onderstaande tabel wordt een totaalbeeld gegeven voor de periode 2017-2021 voor de verschillende overheden. De consolidatiefase is hierin beperkt meegenomen.

Onderdeel	Organisatie	Inzet planperiode (t/m 2021)		Gemiddelde inzet per jaar ¹⁾	
		Uren	€	uren	€
Onderzoek gedragsbeïnvloeding tuinders	HHD ³⁾		€35.000 - €50.000		(eenmalig)
Gebiedsgerichte aanpak*	LTO-Noord Glas-kracht	3000		600	
	HHD	49.000, excl. overhead	Monitoring ca. €100.000, Apparatuur ca. €100.000 - €200.000 Analyse ca. €400.000 - €600.000.	9.800	Monitoring ca. €20.000, Apparatuur ca. €20.000 - €40.000 Analyse ca. €80.000 - €120.000.
	HHSK ²⁾	13.750, excl. overhead	Monitoring ca. €50.000, Apparatuur ca. €50.000 - €100.000 analyse ca. €200.000 - €300.000		Monitoring ca. €10.000, Apparatuur ca. €10.000 - €200.000 analyse ca. €40.000 - €60.000
	Lansingerland	413		83	
	Midden-Delfland	100		20	
	Pijnacker-Nootdorp	212		42	
	Waddinxveen	38		10	
	Westland	935		187	
	Zuidplas	128		26	
	ODMH	440		88	
	DCMR	1000		200	
	ODH	4580		916	
Transparante waterkwaliteitsgegevens	HHD HHSK		Binnen reguliere begroting		Binnen reguliere begroting

		Inzet planperiode (t/m 2021)		Gemiddelde inzet per jaar	
Onderdeel	Organisatie	Uren	€	uren	€
Nieuwe bedrijven	Gemeenten		Binnen normale begroting		Binnen normale begroting
Gewasbeschermingsmiddelen inleveren	Gemeenten	p.m. (contactpersoon, communicatieadviseur en handhavers en afvoer van chemisch afval).	30.000		(eenmalig)
Bijhouden informatievoorziening	LTO-Noord Glaskracht HHD HHSK Lansingerland Midden-Delfland Pijnacker-Nootdorp Waddinxveen Westland Zuidplas	180 (20 uur per deelnemende organisatie)		36 (ca 2 uur per deelnemende organisatie)	
Uitvoering/begeleiding activiteitenkalender	LTO-Noord Glaskracht (Westland) HHD HHSK Lansingerland Midden-Delfland Pijnacker-Nootdorp Waddinxveen Westland Zuidplas	1080 (120 uur per deelnemende organisatie)		180 (20 uur per deelnemende organisatie)	

- 1) Deze tabel betreft een raming van de benodigde inzet op basis van inschatting en ervaringen van de afgelopen jaren. De gemiddelde inzet per jaar is een indicatie. De activiteiten en de daarbij benodigde inspanning/middelen kunnen van jaar tot jaar verschillen. Niet meegerekend zijn:
- De uren voor eventueel repressief optreden. Deze behoren tot het reguliere werkpakket van de diverse organisaties;
 - De inzet van een regisseur met ondersteuning voor het faciliteren van de bijeenkomsten en het bewaken van de voortgang;
 - De overhead en aansturing binnen de individuele organisaties.
- 2) De inzet voor HHSK is geraamd op de ervaringen van Delfland in de afgelopen jaren. Als gevolg van de exacte invulling van de aanpak en de uiteindelijk ter beschikking staande middelen kan dit aangepast (moeten) worden.
- 3) Financiering is nog onderwerp van nadere besluitvorming.

10. Voortgang bewaken en evaluatie

10.1 Voortgang bewaken

De uitvoering van het plan van aanpak wordt bewaakt door de projectgroep. Per activiteit is een van de projectgroepleden aanspreekpunt. De projectgroep rapporteert, en indien nodig, escaleert naar de stuurgroep. Bij escalatie vindt altijd eerst overleg plaats met de verantwoordelijk leidinggevende bij de betreffende organisatie. De indicatoren om de voortgang te meten worden na besluitvorming (en de interne programmering) uitgewerkt en in Q2 2017 aan de stuurgroep aangeboden.

Monitoren van waterkwaliteit wordt gedaan om de voortgang te bewaken

De reductie van de emissies is niet rechtstreeks meetbaar (zie bijlage 3). Om toch een beeld te krijgen van (de mate van) de reductie van emissies wordt de waterkwaliteit gemonitord. Er wordt globaal in beeld gebracht op welke meetlocaties de waterkwaliteit aan de normen voldoet en waar normen worden overschreden.

Acties

- aanbieden aan de stuurgroep van indicatoren om de voortgang te meten
- monitoren van de waterkwaliteit en rapportage aan de Stuurgroep

10.2 Evaluatie ten behoeve van voortzetten Afsprakenkader

Het Afsprakenkader heeft een looptijd tot 2019. Dit betekent dat het Afsprakenkader verlengd moet worden vanaf 1 januari 2019 als de partners gezamenlijk invulling wil geven aan acties gepland vanaf 2019. Hiertoe wordt de stuurgroep in Q3 2018 een evaluatie aangeboden, die een beeld geeft van wat het Afsprakenkader heeft opgeleverd in relatie tot wat de verschillende partners hadden voorzien en afgesproken. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van de tussentijdse resultaten/voortgang van de uitvoering van het plan van aanpak zoals benoemd in paragraaf 10.1.

Actie

- aanbieden aan de stuurgroep van een evaluatie van het Afsprakenkader 2014-2018 met als doel een besluit te kunnen nemen om het Afsprakenkader van 1 januari 2019 wel of niet te continueren.

10.3 Projectleiding

De implementatie van dit plan van aanpak vergt de inzet van een algemene procesbegeleider/coördinator. In dit plan is hier nog niet in voorzien omdat door middel van dit plan van aanpak eerst de gezamenlijke ambitie moet worden vastgesteld. Aan de hand van de vastgestelde ambitie kan een nadere inschatting worden gemaakt van de noodzaak en de tijdsbesteding van een algemene procesbegeleider/coördinator. Een separaat voorstel wordt in Q2 2017 aan de stuurgroep worden aangeboden.

Actie

- aanbieden aan de stuurgroep van een voorstel voor een algemene procesbegeleider/coördinator (indien noodzakelijk/gewenst)

11. Risicoparagraaf

11.1 Beschikbare capaciteit

Beheersmaatregel: De realisatie van de acties uit dit plan van aanpak staat of valt met de beschikbaarheid van voldoende capaciteit bij de partners binnen het Afsprakenkader. De benodigde capaciteit (en impliciet prioriteit) kan beschikbaar worden gesteld binnen de respectievelijke begrotingen.

11.2 Beschikbare specifieke kennis van glastuinbouw- en emissies

Beheersmaatregel: Diverse acties binnen het plan van aanpak kunnen alleen worden uitgevoerd door medewerkers met specifieke kennis. Het bijhouden van deze kennis en het uitbreiden van het aantal medewerkers met de noodzakelijke specifieke kennis, bijvoorbeeld door inhuur met kennisoverdracht of training, dient een prioriteit te zijn bij de partners binnen het Afsprakenkader.

11.3 Beschikbaarheid op de arbeidsmarkt van deskundige medewerkers

Beheersmaatregel: Op de arbeidsmarkt er krapte aan medewerkers met de noodzakelijke specifieke kennis om acties uit dit plan van aanpak te kunnen uitvoeren. Maatregelen in dit kader zijn het aanpassen van (arbeids)voorwaarden om concurrerender te kunnen zijn op de arbeidsmarkt en investeren in het opleiden van eigen medewerkers.

11.4 Externe ontwikkelingen die vragen om een andere prioritering

Beheersmaatregel: Bij alle partners zitten er grenzen aan de (omvang van de) capaciteit van medewerkers. Maatregelen om voldoende capaciteit voor het uitvoeren van de acties uit dit plan van aanpak zijn bijvoorbeeld het hoog op de prioriteitenlijst zetten van de inzet voor deze acties en indien nodig de noodzakelijke (bestuurlijke) keuzes te maken.

11.5 Afsprakenkader Emissieloze Kas eindigt eind 2018

Beheersmaatregel: Aan de hand van een evaluatie van het Afsprakenkader tijdig besluiten over het wel of niet vaststellen van een nieuw Afsprakenkader. (zie paragraaf 10.2).

Bijlage 1 Lopende trajecten en beschikbare informatie

Op verschillende niveaus, landelijk en regionaal, lopen er op dit moment al een aantal actuele acties. Tevens is er al veel informatie beschikbaar. Hiervan wordt binnen dit project gebruik gemaakt. In deze bijlage is een uiteenzetting van de reeds lopende trajecten, acties en een omschrijving van de beschikbare informatiebronnen opgenomen. De belangrijkste worden benoemd, maar het is geen uitputtende opsomming; regulier werk met betrekking tot bijvoorbeeld het toezichthouden, en communicatie over milieuregels met betrekking tot het lozen van nutriënten is hieronder niet opgenomen.

Landelijk: Zuiveringsplicht afvalwater op gewasbeschermingsmiddelen per 1 januari 2018

In de 2^e nota gewasbescherming (Gezonde Groei, Duurzame Oogst. 2013 ministerie EZ) is opgenomen dat het kabinet vanwege de normoverschrijdingen van gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater in glastuinbouwgebieden uiterlijk 2016 zuiveringstechnieken verplicht stelt in het Activiteitenbesluit. De verplichting gaat gelden voor lozingen afkomstig van substraatteelten en grondteelten én zowel voor de lozingen op oppervlaktewater als de lozingen op de riolering.

Op 18 maart 2014 heeft de Tweede Kamer de regering verzocht om samen met de glastuinbouwsector en de waterbeheerders (later is hier de VNG ook bij aangehaakt) te zoeken naar een realistische tijdsplanning om het afvalwater van glastuinbouwbedrijven zodanig te zuiveren dat normoverschrijdingen van gewasbeschermingsmiddelen in lokaal oppervlaktewater worden teruggebracht. De staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu heeft toegezegd de Tweede Kamer te informeren over de voortgang. Inmiddels heeft de staatssecretaris de Kamer enkele keren geïnformeerd over de stand van zaken (brief d. 23 juni 2015 en beantwoording vragen d.d. 27 november 2015).

Op 30 april 2015 zijn in een bestuurlijk overleg met betrokken partijen afspraken gemaakt over de zuivering van afvalwater in de glastuinbouw. Dit heeft geresulteerd in het zogenaamde Hoofdlijnenakkoord.

Samenvatting Hoofdlijnenakkoord

Op 1 januari 2018 wordt een functionerende waterzuivering wettelijk verplicht voor glastuinbouwbedrijven. Aan deze verplichting kan worden voldaan via een individuele dan wel collectieve voorziening. Zuiveringscollectieven hebben, onder voorwaarden, de mogelijkheid om uitstel te krijgen tot uiterlijk 1 januari 2021. Zowel op het gebied van exploitatiekosten als op storingsgevoeligheid biedt een collectieve oplossing voordelen. Voor een collectief moet samenwerking worden gezocht met nabijgelegen bedrijven en de betreffende gemeente. Belangrijke aspecten van het Hoofdlijnenakkoord zijn:

- In de milieuwetgeving wordt vastgelegd dat de installatie een zuiveringsrendement moet hebben van minimaal 95%;
- In de milieuwetgeving wordt het bevoegd gezag de mogelijkheid geboden om via een maatwerkvoorschrift in te spelen op situaties waar wordt gezocht naar alternatieve oplossingen dan het plaatsen van een individuele zuiveringsinstallatie. Het gaat daarbij om collectieve voorzieningen of om aanpassing van een riool/afvalwaterzuiveringsinstallatie om gewasbeschermingsmiddelen te zuiveren met tenminste een gelijkwaardig resultaat als een individuele zuivering;
- Met het College voor de toelating gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) wordt verkend hoe tegemoet kan worden gekomen aan de randvoorwaarde voor de sector dat het moment van invoering van de volgens het toelatingsbeleid benodigde zuiveringsplicht voor individuele gewasbeschermingsmiddelen wordt gesynchroniseerd met de invoering van de zuiveringsplicht via de milieuwetgeving. Deze randvoorwaarde geldt niet voor imidaclopridhoudende middelen, waarvoor reeds een zuiveringsplicht geldt via het wettelijk gebruiksvoorschrift. Voor de andere middelen waarvoor reeds een zuiveringsplicht via de toelating bestaat zal de sector per geval bezien of gebruik wordt gemaakt van de openstaande juridische mogelijkheden voor bezwaar/beroep;
- De acties die nodig zijn voor het realiseren van de beoogde doelen waaronder de implementatie van de zuiveringsplicht worden nader uitgewerkt en vastgelegd in een bestuurlijk akkoord;
- Met de sector zal nadere afstemming plaatsvinden over een aantal onderwerpen en (juridische) belemmeringen, waaronder de door LTO en Nefyto gevraagde betere afstemming van het nieuwe beoordelingsmodel op de praktijk.

Op dit moment wordt gewerkt aan de uitwerking van het akkoord. Hierbij zijn de partijen uit dit afsprakenkader Westland Oostland vertegenwoordigd in het hoofdlijnenakkoord en de diverse landelijke werkgroepen.

Documenten

Voor de uitvoering van de zuiveringsplicht voor gewasbeschermingsmiddelen zijn verschillende documenten opgesteld voor tuinbouwondernemers over de manier waarop bedrijven de verplichtingen kunnen invullen.

Het gaat dan om de volgende stukken t.b.v. de individuele zuiveringsvoorziening:

- Stappenplan waterplan individueel;
- Overzicht zuiveringstechnieken en leveranciers;
- Werkwijze beoordeling apparatuur en instellen Beoordelingscommissie Zuiveringstechnieken Glastuinbouw (BZG).

Voor een aanpak in collectieven zijn de volgende documenten opgesteld:

- Standaard businessplan collectieve waterzuivering;
- Stappenplan Waterplan collectief;
- Lijst met Contactpersonen bij de Waterschappen.

Voor de bevoegde gezagen zijn een aantal documenten beschikbaar:

- Lijst met beoordelingscriteria voor het beoordelen van de aanvraag voor maatwerk;
- Standaardmaatwerkvoorschrift.

Aan een aantal documenten wordt nog gewerkt:

- Aantonen van een nulmissie (want: geen emissie, dan geen verplichte zuivering)
- Omgaan met kwel en inzijging
- Handreiking handhaving

Actie

We maken tuinders bewust van de vele hulpmiddelen die er zijn en hoe ze daar mee om willen gaan. Dit doen we op de volgende manieren:

- In bijeenkomsten wordt ingegaan op de mogelijkheden en tools die er zijn (bijeenkomsten voor ondernemers en voor bevoegde gezagen);
- Schriftelijke informatie;
- Chatsessies en telefonische informatievoorziening.

Actie Delfland

Delfland, als enige waterschap in Nederland, onderzoekt samen met LTO Glaskracht of het mogelijk is om een extra stap te bouwen op RWZI de Nieuwe Waterweg in Hoek van Holland zodat centraal gewasbeschermingsmiddelen uit afvalwater gezuiverd kunnen worden. Aangesloten ondernemers dragen de kosten hiervan. Delfland heeft voor deze RWZI gekozen, omdat dit de enige RWZI is met een grote hoeveelheid glastuinbouwafvalwater. De RWZI's in de rest van Nederland hebben een veel kleinere bijdrage aan tuinbouwafvalwater. Met het ministerie van IenM wordt gesproken over juridische obstakels. Voor deze optie moeten het Activiteitenbesluit en de Waterschapswet (de grondslag voor een eventuele heffing) worden aangepast.

Lopende acties

Sinds de ondertekening van het Afsprakenkader Emissieloze Kas in 2014 is een aantal acties in gang gezet³. Hieronder staat een korte opsomming van acties die nu lopen.

- Communicatie: Met enige regelmaat communicatie over watermaatregelen, zoals in de periode van de teeltwisseling met praktische tips hoe water binnen te houden;
- Eenduidige werkwijze bevoegde gezagen: eens per jaar een bijeenkomst voor toezichthouders en vergunningverleners;
- Informatievoorziening voor het sluiten van de waterketen bij glastuinbouwbedrijven;

³ De inmiddels afgeronde acties zoals afstemming van beleid over ondergrond, gietwaterbassins en brijn worden hier verder niet benoemd.

- Door verschillende partijen is al veel informatie opgesteld of verzameld rondom het sluiten van kringlopen en het binnenhouden van water door glastuinbouwbedrijven. Hieronder volgt een (niet-limitatieve) opsomming van een aantal documenten/websites met beschikbare informatie:

Kennisdelen op het gebied van waterkringloopsluiting

Ter ondersteuning van het proces van waterkringloopsluiting is veel informatiemateriaal door LTO-glaskracht Nederland, het bedrijfsleven, onderzoeksinstellingen en de waterschappen ontwikkeld. Dit gaat hierbij om informatiefolders, maar ook om rekentools en checklists. Onder meer het volgende informatiemateriaal is ontwikkeld en beschikbaar via de website glastuinbouwwaterproof.nl:

- Beperking van emissie vanuit watersysteem: Samen werken aan schoon en gezond water!
 - praktische tips
- KasWaterWeter (set van hulpmiddelen om de waterketen op bedrijfsniveau in beeld te brengen)
- Rekenhulp wateropslag en drain
- Rekenhulp EC-sturing
- Rekenhulp Natrium
- Checklist Controle en onderhoud watertechnische installatie
- Rekenhulp hoeveelheid te zuiveren lozingswater
- Meetstraat precisie irrigatie
- Check meststoffenverbruik grondgebonden teelten bij overschrijding signaalwaarden voor meststoffenverbruik
- De waterefficiënte emissieloze kas 2015 (WUR - IDC Water)
- Activiteitenbesluit agrarisch 'glastuinbouw' Broos Water i.o.v. Ministerie I&M

LTO Glaskracht Nederland heeft specifiek voor haar leden informatiemateriaal ontwikkeld dat beschikbaar is via de website ltoglaskrachtnederland.nl/thema/water/waterstromen voor grond- en substraatteelten:

- Stappenplan inventarisatie waterstromen
- Voorbeeldsituatie waterstromen
- Waterbalans sjabloon
- Waterbalans voorbeeldsituatie

Actie

Al deze documenten worden in 2017 beoordeeld op actualiteit. Daar waar nodig worden de documenten herzien, dan wel aangepast om aan de laatste stand der techniek te voldoen. Daarmee is voor alle bijeenkomsten met tuinders een totaalpakket van actuele documenten en rekentools beschikbaar.

Kennisdelen op het gebied van zuiveringstechnieken

Ook voor de uitvoering van de zuiveringsplicht voor gewasbeschermingsmiddelen zijn verschillende documenten opgesteld over de manier waarop bedrijven de verplichtingen kunnen invullen. Op de invulling van de individuele zuiveringsplicht zijn de volgende stukken van toepassing:

- Stappenplan waterplan individueel
- Overzicht zuiveringstechnieken en bedrijven
- Werkwijze beoordeling apparatuur

Voor een aanpak in collectieven zijn de volgende documenten opgesteld:

- Businessplan collectieve waterzuivering
- Stappenplan Waterplan collectief
- LTO glaskracht NL: collectieve zuivering
- Lijst met Contactpersonen bij de Waterschappen

Actie

We maken de tuinders bewust van de vele hulpmiddelen die er zijn en hoe ze daar mee om willen gaan. Dit doen we op de volgende manieren:

- In bijeenkomsten wordt ingegaan op de mogelijkheden en tools die er zijn
- Schriftelijke informatie
- Chatsessies en telefonische informatievoorziening

Bijlage 2 Activiteitenkalender

Onderstaande activiteitenkalender geeft een indruk van de activiteiten die in het kader van dit actieplan worden ondernomen. Het betreft een dynamisch overzicht.

DATUM	WAT	DOEL	WIE
Acties uit Plan van Aanpak Emissieloze kas			
6 februari 2017	Bestuurlijk overleg	Afspraken maken	LTO/HH's/gemeenten
2017 P.M. Per deelgebied	Eerste bijeenkomst ondernemers	Waterkwaliteit	HH's/gemeenten/LTO
	Bedrijfsbezoeken (eerste 50%)	Waterkwaliteit	HH's/gemeenten
	Tussenliggende bijeenkomst	Waterkwaliteit	HH's/gemeenten/LTO
	Bedrijfsbezoeken (tweede 50%)	Waterkwaliteit	HH's/gemeenten
	Afsluitende bijeenkomst	Waterkwaliteit	HH's/gemeenten/LTO
	Consolidatiefase/ Reguliere controles	Waterkwaliteit	HH's/gemeenten
2017 P.M.	Periodieke updates waterkwaliteit	Waterkwaliteit	HH's/gemeenten
Juni 2017	Bestuurlijk overleg	Voortgang bespreken	LTO/HH's/gemeenten
December 2017	Bestuurlijk overleg	Voortgang bespreken	LTO/HH's/gemeenten
Relevante andere activiteiten ter info			
Eind januari (1x / 2 maanden)	Online spreekuur LTO Ondernemers kunnen online vragen stellen. Vooraf inschrijven	Kennis	LTO/ HH's
1,2 april	Kom in de kas	Promotie	LTO evt + HH's, gemeenten
x april	Persbericht waterkwaliteit	Bewustwording	HH's
1 juli 2017	Maatwerkvoorschriften voor clusters zuiveringsplicht	Zuiveren gbm riolering	gemeenten/ omgevingsdiensten
Juli 2017	Persbericht voortgang zuiveringsplicht	Zuiveren gbm riolering	gemeenten/ omgevingsdiensten/ LTO
Juli 2017	Persbericht waterkwaliteit	Bewustwording	HH's
5 oktober 2017	WaterEvent	Kennis, bewustwording	LTO/WUR
Oktober 2017	Persbericht teeltwisseling	Bewustwording	HH's/LTO
Oktober 2017	Persbericht waterkwaliteit	Bewustwording	HH's
1 januari 2018	Individuele bedrijven moeten voldoen aan zuiveringsplicht	Zuiveren gbm riolering	
Januari 2018	Persbericht waterkwaliteit	Bewustwording	HH's

Bijlage 3 Monitoren van de waterkwaliteit

Als nulmeting geldt de situatie in 2013. Op landelijk niveau vindt nog discussie plaats over welke standaard meet- en berekeningswijze moet worden toegepast om te komen tot vergelijkbare cijfers (bijvoorbeeld voor gewasbeschermingsmiddelen wordt een jaargemiddelde genomen van een aantal stoffen). De uitkomst van de discussie wordt in de eerste helft 2017 verwacht. Dan kan de nulsituatie in 2013 worden aangegeven volgens de standaard berekening en vervolgens de situaties in de daaropvolgende jaren. In de officiële rapportages voor de KaderRichtlijn Water (KRW) wordt deze standaard berekening gebruikt.

Omdat de standaard meet- en berekeningswijze nog niet beschikbaar is, zullen we vooralsnog de ontwikkelingen van de waterkwaliteit heel globaal in beeld brengen via een waterkwaliteitskaart die de stand van zaken op een aantal locaties in het gebied aangeeft. De waterkwaliteitskaart vormt ook input voor een app die in ontwikkeling is om de waterkwaliteit toegankelijk te maken voor iedereen. Het goed weergeven van de waterkwaliteit is echter ingewikkeld.

De hoogheemraadschappen hebben meetnetten om de waterkwaliteit van de glastuinbouwgebieden (en overigens in het gebied) te volgen. Delfland meet op ongeveer veertien vaste locaties in de glastuinbouwgebieden en Schieland op circa tien locaties (in bijlage 3 staat een overzichtskaart van de glastuinbouwgebieden met de vaste meetlocaties). In de gebiedsgerichte aanpak worden per gebied aanvullende metingen gedaan naar de waterkwaliteit. Voor nutriënten is dat relatief eenvoudig. De metingen zijn eenvoudiger en de stoffen worden structureler gebruikt in de glastuinbouw. Het voorkomen van gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater is lastiger te meten. De stoffen worden kortdurend gebruikt en er is een grotere range aan stoffen. Analyses zijn kostbaar en kosten veel tijd. Daarnaast zijn er diverse middelen die kortdurend worden gebruikt als het voor het teeltproces nodig is. Een lozing hiervan is incidenteel in metingen terug te vinden. Nutriënten worden doorgaans langduriger tijdens de teelt gebruikt. Lozingen hiervan zijn in een gelijkmatiger patroon in metingen terug te vinden. De hoogheemraadschappen hebben nu een bepaalde aanpak om te meten en de meetgegevens te presenteren. Als de standaard meet- en berekeningswijze bekend is (1^e halfjaar 2017) zullen zij bekijken welke aanpassing van hun werkwijze nodig is.

Bij de metingen moet worden beseft dat meetbaarheid van geloosde stoffen afhankelijk is van de afstand tussen de lozing en het meetpunt, de stroming van het water, de verdunning van het water door bijvoorbeeld regen en dergelijke. Naast de metingen op de vaste locaties worden handmatig aanvullende metingen gedaan die in eerste instantie een indicatief meetresultaat geven, dat later wordt geverifieerd met meerdere metingen. Voor de meetgegevens bekend kunnen worden gemaakt, moeten de gegevens volgens protocollen worden geanalyseerd. Als lozingen zijn gestopt, dan is korte tijd daarna indicatief meetbaar dat de concentraties stoffen verminderen. Na aanpak van de Dorppolder in Midden-Delfland was de afname van de concentraties nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen korte tijd later waar te nemen. Er kunnen ook emissies uit de bodem (nalevering, inklinking, veenbodems, e.d.) optreden. In de metingen zijn deze doorgaans wel te onderscheiden van de lozingen uit de glastuinbouwbedrijven.

Bijlage 4 Voorlopige globale planning van de gebieden

Gebiedsgerichte aanpak in het gebied van Delfland

Polders	Gemeente	Aantal bedrijven	Hectare glas	Voorbereiding	Uitvoering	Nazorg (einddatum)
Z. Delfgauw	Pijnacker-Nootdorp	26	110	2013	2014	medio 2017
Woudse Droogmakerij	Midden-Delfland	21	85	2014	2014	medio 2017
Boschpolder	Westland	20	120	2014	2014-2015	2017
Dorppolder	Midden-Delfland & Westland	21	81	2014	2014-2015	2017
Oranjepolder	Westland	115	280	2015	2015	eind 2017
Heen- en Geestvaartpolder	Westland	65	160	2015	2015-2016	2017
N&N-Polder	Westland	124	251	2016	2016	eind 2018
Oude Campspolder	Midden-Delfland & Westland	39	158	2016	2017	medio 2019
Hoefpolder	Westland	28	81	2017	2017	medio 2019
Kralingerpolder	Westland	57	199	2017	2017	eind 2019
Polder van Nootdorp	Pijnacker-Nootdorp	36	96	2017	2017	eind 2019
Oude en Nieuwe Broekpolder	Westland	108	290	2017	2018	2020
Oude en nieuw Wateringveldschepolder	Westland	37	75	2018	2018	2020
Vietpolder	Westland	34	95	2018	2019	2021
Oude Lierpolder	Westland	46	106	2019	2019	2021
Groeneveldschepolder	Midden-Delfland & Westland	27	92	2019	2019	2021
Dijkpolder (Poeldijk)	Westland	69	110	2019	2019	2021
Polder Berkel	Lansingerland	85	243	2019	2020	2022
Oude polder van Pijnacker	Pijnacker-Nootdorp	55	100	2020	2020	2022
Noordpolder v. Delfgauw	Pijnacker-Nootdorp	35	72	2020	2020	2022
Staalduinen	Westland	15	31	2020	2021	2023
Het olieblok	Westland	15	54	2021	2021	2023
Wippolder ?	Westland	21	36	2021	2021	2023
Zwartenhoek ?	Westland	7	8	2021	2021	2023
Diverse boezemgebieden	Westland	511	888	2020	2021	2023
Volgens de UO (totaal 2015) heeft Delfland in totaal 1518 glastuinbouwbedrijven in het gebied, met een totaaloppervlak van 3441 hectare (gem. 2,3 hectare p/bedrijf). Hobbykassen niet meegeteld (geen registratieverplichting). Bovenstaande aantallen zijn gebaseerd op een GIS-analyse per polder (kaartlaag warenhuizen). Er zitten dus per polder/gebied afwijkingen in het totaal aantal. Definitieve aantallen ontstaan bij het opstellen van bedrijvenlijsten (= intensief werk; kvk, kadaster, bedrijfsbestanden, etc.)						
Totaal bedrijven polders		1.617,00				
Totaal glasopstand polders (hectare)		2.933,00				
Totaal bedrijven boezemgebied		511,00				
Totaal glasopstand boezemgebied		888,00				
Totaal bedrijven polders + boezem		2.128,00				
Totaal glasopstand polders + boezem		3.821,00				
Legenda						
	Voltooid, geen nazorg meer					
	In uitvoering					
	Voltooid, nazorg actief					
	Fase voltooid					

Gebiedsgerichte aanpak in het gebied van Schieland en de Krimpenerwaard

Gebieden	Gemeente	Aantal bedrijven	Beginjaar		
00633	Waddinxveen	25	2017		
	Zuidplas	10			
1e helft 01212	Lansingerland	65	2018		
2e helft 01212 en 01201 (01204)	Lansingerland	65	2019		
01201, 01201 (01205) en 00607	Lansingerland	35	2020		
	Zuidplas	35			
00608/00634 en Wilde Venen	Zuidplas	40	2021		
Totaal aantal bedrijven:		275			

Bijlage 5 Werkwijze Delfland gebiedsgerichte aanpak

Invulling werkwijze door HHD

HHD heeft sinds 2013 ervaring opgedaan met de gebiedsgerichte aanpak. Het project kent daarin vier hoofdpijlers:

- *Metingen waterkwaliteit en monsternamen*
- *Toezicht en handhaving*
- *Communicatie*
- *Samenwerking verschillende gebiedspartners*

De pijlers zijn te onderscheiden in de 3 fases waarin het project wordt uitgevoerd (1. voorbereidingsfase, 2. t/m 7. uitvoeringsfase, 8. consolidatiefase).

Vorbereidingsfase

Tijdens de voorbereidingsfase wordt een glastuinbouwgebied letterlijk en figuurlijk volledig in kaart gebracht. In deze paragraaf wordt beschreven om welke zaken dit gaat:

Onderzoek naar aanwezige glastuinbouwbedrijven (deskresearch)

Er wordt een bedrijvenlijst opgesteld zodat inzichtelijk is hoeveel bedrijven er onderzocht worden, aantal hectare en de soort teelt(methode). Vooraf wordt hierbij afgestemd met de betreffende gemeenten en omgevingsdiensten.

Polder in kaart brengen

In samenwerking met een GEO-team en Peilbeheer wordt een gedetailleerde kaart opgesteld van het te onderzoeken glastuinbouwgebied. De bedrijven worden ingetekend, evenals het aanwezige watersysteem met bijbehorende kunstwerken en stroomrichtingen.

Meetplan opstellen

Op een aantal strategische punten in de polder worden meetpunten opgesteld. Op deze meetpunten wordt vanaf de start van het project intensiever de EC en het nitraatgehalte gemeten. Hierdoor ontstaat er een gedetailleerd beeld van de lokale waterkwaliteit.

Ondernemersavond/brief aan alle ondernemers

In het te onderzoeken glastuinbouwgebied wordt (in samenwerking met andere gebiedspartners) een ondernemersavond belegd om bedrijven vooraf te informeren over het project, de huidige waterkwaliteit van het te onderzoeken gebied en wat bedrijven zelf al vast kunnen doen. Alle bedrijven worden per brief uitgenodigd voor deelname.

Uitvoering/Onderzoeksfase

Controle watergangen (fieldresearch)

In het desbetreffende glastuinbouwgebied wordt elke watergang fysiek gecontroleerd op lozingen en bijzonderheden. Hierbij wordt tijdens controle regelmatig een indicatieve meting gedaan van de EC en het nitraatgehalte.

Monitoring en meetnet

Op strategische punten in de polder worden mobiele meters geplaatst. Met deze meters ontstaat een continu beeld (24/7) van de ontwikkelingen van de chemische waterkwaliteit in het oppervlaktewater. Daarnaast zijn deze meters voorzien van alarmering. Zodra de waarden normale oppervlaktewaterwaarden overschrijden wordt per mail een alarmering verstuurd naar de betrokken handhavers van het project. Deze stellen een onderzoek ter plaatse in. Daarnaast vindt wekelijks meting van de waterkwaliteit plaats, zoals beschreven onder 'meetplan opstellen' in de onderzoeksfase.

Extra watermonsters

Afhankelijk van de bevindingen in het veld kunnen extra monsterlocaties en frequentie worden ingesteld. Onbekende waterstromen kunnen ook bemonsterd worden.

Bedrijfscontroles

In het betreffende glastuinbouwgebied zullen alle bedrijven worden bezocht voor een controle. Hierbij wordt gewerkt volgens het principe: "van buiten naar binnen". Alle lozingsmogelijkheden richting het oppervlaktewater worden geïnventariseerd en stuk voor stuk langsgelopen met de ondernemer. Overbodige of onbekende leidingen worden zoveel als mogelijk gesaneerd. Daarnaast wordt de gehele interne waterhuishouding geïnventariseerd. Afhankelijk van de aanleiding worden eventueel extra monsters genomen binnen het bedrijf van het drainwater, drainage en/of andere mogelijke emissiebronnen. Bij eventuele overtredingen wordt conform de landelijke handhavingstrategie opgetreden.

Samenwerking andere diensten en overheden

Er wordt zoveel mogelijk samengewerkt met gebiedspartners. Waar mogelijk sluit tijdens de bedrijfscontrole de omgevingsdienst aan. Zaken m.b.t. de bodem, recirculatie en de riolering kunnen hierdoor sneller opgepakt worden.

Bij het eventuele gebruik van verboden gewasbeschermingsmiddelen wordt contact gelegd met de NVWA. Aansluiten op de riolering gebeurt altijd in samenspraak met de betreffende gemeente.

Consolidatiefase

Monitoring waterkwaliteit

In de consolidatiefase wordt de waterkwaliteit nog steeds gemonitord en geanalyseerd. De frequentie is wel lager dan tijdens de onderzoeksfase. Wanneer bijzonderheden/afwijkingen worden geconstateerd wordt hierop extra inzet bepaald.

Resultatenavond voor ondernemers

De onderzoeksfase wordt afgerond met een ondernemersavond waarop een terugkoppeling plaatsvindt over de ontwikkelingen van de waterkwaliteit en de bevindingen tijdens de bedrijfscontroles.

Extra toezicht tijdens risicomomenten

Tijdens risicomomenten: teeltwisseling en opkweekfase wordt extra surveillance in de polders gepland om eventuele lozingen te constateren en daar tegen op te treden.

Een indicatie van de uren en kosten van deze invulling van de gebiedsgerichte aanpak staat in hoofdstuk 9.

Bijlage 6 Overzicht emissiegebieden exclusief Delflands boezemgebied (separaat bij de vergaderstukken gevoegd)